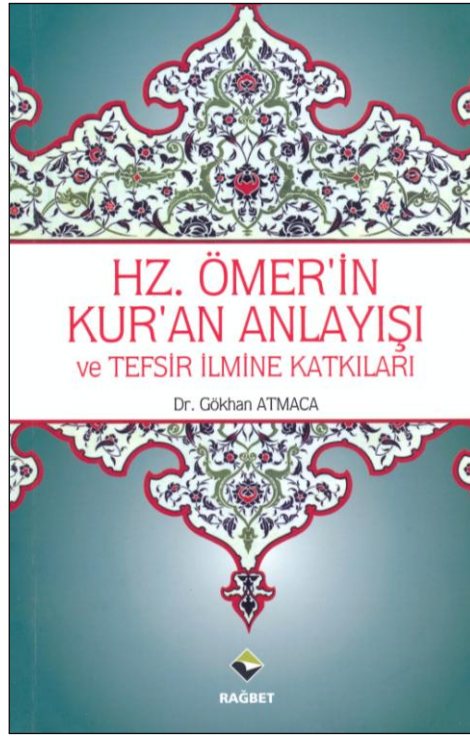

Gökhan Atmaca, *Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011, 430 s.

Ömer DİNÇ *

Hiz. Peygamber(s)'in vefatından sonra Kur'an-ı Kerim'in açıklanması ve yorumlanması faaliyetleri sahabe ile birlikte devam etmiştir. Sahabiler, Hiz. Peygamber(s)'in yanında bulunmaları, O'nun rıhle-i tedrisinden geçmeleri, ayetlerin indiği dönemi yakından takip etmeleri, kendi toplum yapılarını çok iyi bilmeleri sebebiyle O'ndan sonra Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması hususunda kendilerine müracaat edilen ikinci kaynak olmuşlardır. Dahası sahabe içinde bu faaliyeti sürdüren ve Kur'an-ı Kerim'in muhtevasını insanlara açıklayan önemli isimler bulunmaktadır. Bu sahabî müfessirlerden biri de dönemin önemli simalarından olan, İslâm'ın geniş coğrafyaya yayılmasını sağlayan ve Hiz. Peygamber(s)'in "Benden sonra peygamber gelseydi o olurdu" sözüne mazhar olmuş ikinci halife Hiz. Ömer'dir.

Tefsir tarihi araştırmalarında genel olarak Hiz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'i açıklama ve yorumlama yöntemine dair detaylı bir çalışmanın bulunduğu söylenemez. Ancak özellikle son dönemlerde gerek Arap dünyasında gerekse Türkiye'de ilahiyat sahasında Hiz. Ömer'in tefsir faaliyetlerine ilişkin çalışmalar

* Ar. Gör., Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi

revaç bulmaya başlamıştır. Bu çalışmalardan biri de Gökhan Atmaca'nın, doktora tezi olarak hazırladığı ve *Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları* (Rağbet yayınları, İstanbul 2011) ismiyle yayımlanan eseridir.

Kitap, çalışmanın amacı, yöntemi, yararlandığı kaynakları anlatan giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde *Hz. Ömer ve Kur'an Anlayışının Teşekkülü*, ikinci bölümde ise *Hz. Ömer'in Tefsir Metodu ve Tefsir Faaliyetleri*, son bölüm olan üçüncü bölümde *Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışının Tatbikattaki Yansıması ve Tarihsellik* konuları ele alınmaktadır. Ayrıca bölümlerde ele alınan konular sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Kitabın müellifi, ilk bölümün giriş kısmında Hz. Ömer'le ilgili yapılan çalışmaların ekseriyetle onun hayatını konu alan ya da onun kendi döneminde yaptığı içtihatlarla alakalı olmak üzere Hz. Ömer'in fıkına yönelik araştırmaların yapıldığını vurgulamaktadır. Ancak Hz. Ömer'in tefsir metodu üzerine yapılan çalışmaların çok az sayıda olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla yazar, bu çalışmanın Hz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederken izlediği metodu ortaya koymak amacıyla kaleme alındığını söylemek suretiyle, yaptığı çalışmanın diğerlerinden farklı bir yanının bulunduğunu ifade etmektedir.

Birinci bölümde, Hz. Ömer'in hayat hikâyesi kısaca aktarıldıktan sonra, Hz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'i anlamasında ve yorumlamasında etkili olan bazı faktörler ele alınarak Hz. Ömer'in tefsir anlayışının nasıl teşekkül ettiğine dair bir basamak oluşturulmak istenmiştir. Söz konusu bu faktörleri; Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu çevreye vakıf olması, Hz. Peygamber'in eğitiminden geçmesi, Kur'an-ı Kerim'in nüzûlüne tanık olması ve Kur'an kültürünün hâkim olduğu bir toplumda yaşaması, şeklinde sıralamıştır.

Birinci bölümün ikinci kısmında ise Hz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve öğrenmek noktasında izlediği yöntemlerle alakalı başlıklar halinde birtakım maddelere yer verilmiştir. Yazar'a göre Hz. Ömer, Kur'an-ı Kerim'i ilk önce okuyup sonra ezberleyip daha sonra da ezberlediğini Hz. Peygamber'e, sahabeye, Ehl-i Kitab'a ya da bu ayetlerin nüzûl sebeplerini yakinen bilen birine sorarak öğrenip muhtevasını önemli derecede kavradığını belirtmiştir. Ayrıca yazar Hz. Ömer'in ezberlemiş olduğu ayetlerde geçen bilmediği bazı kelimeleri Arap şiiirine müracaat etmek suretiyle öğrendiğini de kaydetmiştir. Müellif, sıraladığı bu başlıklar altında özellikle ilk dönem tefsir eserlerinde aktarılan rivayetlerden önemli ölçüde yararlanmış ve bunları belirli bir sistem içinde başarıyla sunmuştur.

İkinci bölümde, Hz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'i nasıl tefsir ettiğine dair bazı bilgiler sunarak bunları ana başlıklar halinde ele almıştır. Bu başlıkları incele-

diğimizde Hz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'i beş farklı şekilde tefsir etme eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. Bunlar; Kur'an'ı Kur'an'la tefsiri, Kur'an'ı Sünnetle Tefsiri, Sebeb-i Nüzûlle Tefsiri, Ahkâm'a Dair Tefsiri, İşârî tefsiri, şeklinde sıralanmaktadır. Ancak kimi zaman alınan rivayetlerin konu başlığıyla uyum sağlamadığı görülmektedir. Bu anlamda işârî tefsir kısmında zikredilen örneklerin, işârî tefsirin anlam ve mahiyetine uyduğu söylenemez. Esasen yazar bu durumun farkında olmakla birlikte, söz konusu rivayetlerin işârî tefsir bağlamında değerlendirilmesinin doğru olmadığını zikrederek bunun sebebinin şöyle izah etmektedir: "Bu nakillere yer vermekle biz Hz. Ömer'in Kur'an ayetlerinin bâtinî manalarının var olduğunu düşündüğünü kastetmiyoruz. Yukarıdaki nakiller tefsir ilmiyle uğraşanlar tarafından işâri tefsirin sahabe içerisinde de var olduğuna delil gösterilmiştir. Bizde bu bağlamda burada nakillere yer vermiş bulunuyoruz. Ancak çalışmamız boyunca Hz. Ömer'in ayetleri tefsirlerinden O'nun böyle bir eğilimi olduğu kanaatinde değiliz."

İkinci bölümün diğer kısmında, Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzere okunmasına dair Hz. Ömer'den gelen rivayetler incelenmiş ve bunların tefsir âlimleri tarafından nasıl anlaşıldığına ilişkin bazı bilgiler verilmiştir. Sonraki kısımda ise Hz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'in tefsir edilmesiyle alakalı yaptığı faaliyetlerden bahsedilerek onun Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması noktasında harcadığı gayretin önemi vurgulanmıştır. İkinci bölümün son kısmında ise, Hz. Ömer'in Ulûmu'l- Kur'an sahasına giren bazı konular hakkında kendisinden nakledilen rivayetler incelenmiş, bunların tahlili yapılmış ve bu rivayetleri yorumlayan bazı ilim adamlarının görüşlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümün ilk kısmında, Hz. Ömer'in Kur'an anlayışının pratiğe yansımaları üzerinde durulmuş ve onun Kur'an'a yaklaşımının boyutları ana başlıklar halinde zikredilmiştir. Yazara göre, Hz. Ömer'in Kur'an ayetlerine mutlak anlamda itaat etmesi, Kur'an-ı Kerim'in metnine önem vermesi, her ayeti kendine muhatap alması ve ayetlerden delil getirmek suretiyle Kur'an ayetlerini hayata katması onun Kur'an'a olan hassasiyetini göstermektedir. Çünkü Hz. Ömer Kur'an'a ve sünnete tam bir şekilde bağlı ve bu anlayışını kendi yaşamına yansıtan örnek bir kişiliğe sahiptir.

Üçüncü bölümün son kısmında, modern dönemin önemli tartışma konularından biri olan tarihsellik mevzusu ele alınmış ve Hz. Ömer'in yaptığı içtihadları tarihsellikle ilişkilendiren yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Özellikle Hz. Ömer'in kendi döneminde müellefe-i kulûb, hırsızlık suçunun cezası, haraç ve fey gelirlerinin dağıtımı, üç talak hususu, Ehl-i Kitap kadınlarıyla evlenme gibi önemli konularda vermiş olduğu kararların tarihsellik meselesiyle ilgili olup

olmadığı incelenerek zikri geçen hususlar üzerinde ciddi tahliller ve tenkitler yapılmıştır. Ayrıca modern dönemin önemli konuları arasında yer alan, Hz. Ömer'in uygulamalarındaki maslahat düşüncesi ve aklın rolü mevzuları da irdelenerek bu hususlarla alakalı olarak bazı görüş ve tespitlere yer verilmiştir.

Sonuç kısmında, kitaptaki bütün bölümlerin bir değerlendirmesi yapılarak Hz. Ömer'in Kur'an-ı Kerim'i tek boyutlu olarak algılamadığı, ona göre Kur'an-ı Kerim'in hayatın bütün yönlerini kapsadığı ve Hz. Ömer'in uygulamalarıyla "tarihsellik" konusunu bağdaştırmanın mümkün olmadığı ifade edilmiştir.

Ekler başlığını taşıyan son kısımda Hz. Ömer'in tefsirlerini yaptığı birtakım ayetlere yer verilmiş ve Hz. Ömer'in bu ayetlere getirdiği açıklamalar zikredilerek okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

Hz. Ömer'in Kur'an'a bakışı ve müfessir olma vasfı üzerine yapılan bu çalışmanın, araştırmacılar için önemli bir rehber olabileceği kanaatini taşımaktayız. Eserin Hz. Ömer'in bu niteliğine yönelik yapılacak çalışmalara vesile olacağını ve aynı zamanda tefsir ilmine önemli bir katkı sağladığını belirtmek gerekir.